

УДК: 378:[613+502/504]

HEALTH AND ECOLOGICAL COMPONENT OF CONSCIOUSNESS OF
THE MODERN TEACHER

Oksana Bashtovenko¹

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ТА ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА
СВІДОМОСТІ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

Оксана Баштовенко¹

***Abstract.** The basis for the formation of a new worldview of society - a combination of a culture of health of the individual with environmental awareness. Combining these important components of education: environmental and health, will change a person's thinking about their own life-supporting functions, a new attitude to the functioning of the biosphere. The development of this area should take place throughout life, at all stages of learning in combination with self-education.*

***Key words:** health preservation, ecological consciousness, biosphere, education*

***Анотація.** Поєднання культури здоров'язбереження особистості з екологічною свідомістю є базою для формування нового світогляду суспільства. Об'єднання двох важливих складових освіти: екологічної та здоров'язбережувальної, дозволять змінити мислення людини відносно не тільки власних життєзабезпечуючих функцій, а й по новому віднестися до функціонування біосфери. Розвиток цього напрямку повинен відбуватися протягом всього життя, на всіх етапах навчання у поєднанні з самовихованням.*

***Ключові слова:** збереження здоров'я, екологічна свідомість, біосфера, освіта*

Надто важливим є розгляд питання щодо виховання студентів, особливо педагогічних факультетів, з огляду на їх світогляд та участі у неперервному освітньому процесі. Для діяльності майбутнього вчителя, ціннісною основою є свідомі переконання і погляди щодо гуманістичного характеру освіти та відчуття соціальної відповідальності за формування здоров'язбережувальних поглядів, особистісних позицій екологічної свідомості.

Перед вищими навчальними закладами поставлені завдання, які спрямовані на перегляд компетенцій педагогічної освіти, для формування змістовного професійного ядра майбутнього вчителя.

Ще з часів давніх мислителів, виховання учнів спиралося на закони взаємодії природи та суспільства. Людина ніколи не відокремлювала себе від

¹ Associate Professor, PhD, Izmail State University of Humanities, Ukraine, Address: Repina St, 12, Izmail, Odessa Region, 68601, Tel.: +38 (068)2591570, E-mail: osiabasht@gmail.com ORCID <http://orcid.org/0000-0002-6793-7880>

¹ кандидат біологічних наук, доцент, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Україна, адреса: вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, Одеська область, 68601, м.т.: +38 (068)2591570, E-mail: osiabasht@gmail.com ORCID <http://orcid.org/0000-0002-6793-7880>

природи так сильно, як в теперішній час. У розвинутих країнах відносини між суспільством і оточуючим середовищем врегульовані законодавством. Тому свідомо чи ні, але громадяни повинні дотримуватись законів, що спрямовані на збереження природи і ресурсів країни. Але події в нашій державі дещо втратили контрольованість та цілісність. Інтереси держави, нажаль, не завжди виражають інтереси населення. Але, надто небезпечним є те, що більшість населення не усвідомлює згубних та блюзнірських наслідків так званого олігархічного керування, спрямованого на отримання сьогоденних прибутків, без будь-якої відповідальності за майбутні наслідки. Нажаль, це реалії, які неможливо змінити у найближчому часі. Тому так важливо, сформувавши у підростаючого покоління світогляд відносно можливості та необхідності використання здоров'язбережувальних знань, спрямованих на збереження життя та оточення.

Взаємозв'язок людського існування та оточуючого середовища є тою моделлю здоров'язбереження та природо відповідного існування, що повинна лежати в основі навчально-виховного процесу молоді. Існування у біосфері повинно бути безпечним. Створення спеціальних умов навчання та виховання дозволить сформувавши новий світогляд, як необхідну умову адекватної поведінки для існування суспільства. Створення світоглядної орієнтації через культуру здоров'я, потребує спрямованості на збереження здоров'я як результат виховання. Як здоров'я формуючий чинник - екологічна культура, дозволить усвідомити значення оточуючого середовища.

Вчитель, нездатний до інтегративної діяльності – не може сформувавши загальну культуру особистості, як загальнолюдську цінність.

Формування свідомості у освітньому процесі, відкриває можливості і перспективи самопізнання для розвитку і самовдосконалення. Тому цей процес потребує створення оптимальних умов для здійснення здоров'язбережувального напрямку. Власна та екологічна безпека планети є пріоритетними питаннями, що лідирують поміж проблем людства [3].

Залучення філософії здоров'язбереження є надто актуальним, дозволить одночасно розглянути велику кількість питань, відносно існування людини у середовищі, зосередитись на основних цінностях здоров'я та екологічної безпеки. Розвиток нового напрямку, потребує зміни питань онтології для створення нового типу людини [2, с. 40].

Винайдення першоелементів загальних для всього живого, створення перших біологічних теорій ставало сенсом для давніх натурфілософів. Трактати Анаксагора, Емпедокла, створили основу перших теорій, які поступово набували експериментального характеру.

В теперішній час це набуває сенсу в Концепції ноосферної освіти, що систематизує погляди на природу людини для досягнення природо відповідної, здоров'язбережувальної свідомості молоді.

Найважливіші практики здоров'язбереження були здійснені видатними науковцями: О. Вакуленко, О. Поживілової, В. Лехан, А. Підаєва, О. Пунди,

VI Дунайські наукові читання

Н. Рингач, І. Плаксієнко, Т. Семигіної, Я. Радиша, І. Солоненко, І. Сенюти, О. Миздренко. Світогляд екологічної безпеки розкритий у працях О. Миздренко, О. Кучірко, А. Радей, а зарубіжний досвід вивчаємо у С. Буасай, П. Браун, М. Сейшел, Т. Браят, К. Бортчвік, М. О'Ніл, Е. Розенберг, А. Педерсон.

Здоров'язбереження, як валеологічна складова розглядалася М. Амосовим, Ю. Ярчук, В. Гриценко, В. Беловим, А. Котовою, О. Пустовойт), педагогіку здоров'язбереження розвивали О. Ващенко, С. Свириденко, С. Лупаренко, О. Попов, П. Потейко, Л. Суханова, Ю. Палічук, В. Морозова [5, с. 98].

Вчителі природничих дисциплін мають більш широкі можливості для застосування набутих знань у питаннях ноосферного напрямку, здатні здійснювати здоров'язбережувальну та еколого-спрямовану траєкторію у освіті на підставі набутих професійних компетенцій, які представлені більш широко в цьому сенсі. Враховуючи те, що взаємодія з природою є неперервною складовою нашого життя та здоров'яформуючою умовою, тоді це повинно стати фактором екологічного виховання, екологічної культури як вирішального чинника в гармонізації відносин Суспільства і Природи. «Екологічна культура, – відмічає П. Проскурін, – повинна стати у нас справою державною. Доки ця культура не буде доведена до відома кожного з нас, доти користі не буде» [1, с. 67.].

Організація освітнього процесу таким чином, щоб створити та застосувати оптимальні технології для набуття екологічної, гуманної, здоров'язбережувальної освіти – одне з перших завдань вищої школи. Це потребує створення умов наскрізного розвитку всіх ланок освітньо - виховного процесу протягом життя з перебудовою педагогічного процесу вищої школи у бік здоров'язбережувальної та екологічної свідомості.

Формування стійкого здоров'язбережувального світогляду можливе тільки у поєднанні з екологічною обізнаністю майбутніх фахівців, що дозволить їм поширювати відповідні знання самозбереження та збереження довкілля.

Історичні пошукування дозволили не одноразово переконатися в тому, що за період свого існування, людина не завжди діяла як найрозумніша і соціально відповідальна істота, що залежить від єдності з оточуючим середовищем [6, с. 10]. Це приводило до проблем, що ставили під загрозу життя цілих поколінь. Здоров'я окремої особини формує здоров'я соціуму, та всієї людської спільноти, а від цього залежить стабільність суспільства, гармонійний розвиток держави. Нормальна людина повинна турбуватися станом власного рівня здоров'я, вона прагнучиме умов існування, які відповідатимуть її уподобанням. Але ці уподобання повинні корелювати з нормами проживання, що включають здорову екологію, здорове суспільство. Завдання вищої школи – виховання людини, що має за обов'язок підтримання і зміцнення власного здоров'я, оточуючого середовища, як складових здоров'я людства [8, с. 2].

Тому спрямованість на здоровий спосіб життя повинна стати невід'ємною рисою особистості. Здоров'я людства та здоров'я оточуючого середовища – дві

сторони однієї медалі, що має назву ноосфера. Отож, це важливий, імператив, про формування якого треба дбати з раннього дитинства [9, с. 8].

Світові лідери 150 країн, що брали участь у кліматичному саміті 30 листопада 2015 р. визначають здоров'я як феномен, що обумовлює специфіку сучасного часу [7].

На теперішній час глобальні проблеми світу трансформують життєві стандарти, поведінку та потреби населення. Та від цього проблеми стають все глибшими та небезпечнішими. Кожна окрема держава, незалежно від статусу, не в змозі їх вирішити [14, с. 158]. Таку можливість людство може отримати завдяки сумісним зусиллям як результат втілення державної політики здоров'язбереження, виховання культури здоров'я в процесі неперервного розвитку особистості. Змінити мислення людини відносно власних життєзабезпечуючих потреб і функцій усвідомити необхідність створення і підтримання безпечних умов життя для всіх.

Парадигма ноосферної освіти, продовжуючи вчення про біосферу, спрямована на розгляд загальнолюдських цінностей як основних. Таким чином, для вищої освіти стає завдання формування самосвідомості майбутніх вчителів таким чином, щоб вони усвідомлювали власне здоров'я, не тільки як складову загальнодержавного здоров'язбереження, а й відчували себе частиною світової цивілізації та біосфери.

Стійкість і тривалість життя біосфери (сталий розвиток), залежить від видового різноманіття, та можливості існування екосистеми. Підтримання балансу природи дозволяє зберегти різноманітність, екологічну чистоту, природні багатства.

Екологічна політика визначається та контролюється державою і суспільством, спрямована на охорону, використання і відновлення природних ресурсів. Але нові ризики негативних впливів, обумовили виникнення нового поняття – екологічне громадське здоров'я. Воно відштовхується від взаємозв'язку між сталим розвитком людства та рівнем його здоров'я [10, с. 2]. Було б непоганим втілення екологічної моделі здоров'язбереження у освітній процес вищої школи, як взаємозв'язку людського існування в його фізичній та соціальній складовій з оточуючим середовищем.

Здоров'язбереження є важливою складовою ідеології. Але сучасний стан українського суспільства має наслідки руйнації та соціального занепаду, духовну спустошеність та психічну нестабільність молоді. Така ситуація потребує перегляду складових навчально-виховного процесу, скерування уваги освіти на здоров'язбережувальну складову [11, с. 31].

Здоров'язбереження людини, як загальнокультурної цінності, відкриває широкі перспективи. В. Горашук, визначає культуру здоров'я як важливий компонент загальної культури, сформований на підставі потреби збереження й зміцнення здоров'я людини [4, с. 167].

VI Дунайські наукові читання

Виходячи з того, що культура – освітній процес, тому має довготривалий аспект, що відкриває можливості подальшого розвитку через самовдосконалення і перспективи самопізнання. Культура здоров'язбереження та світоглядна орієнтація, спираючись на поведінку здоров'язбереження є результатом виховання.

Екологічна культура дозволяє усвідомити значення оточуючого середовища, екології як здоров'я формуючого чинника. Постійне погіршення стану здоров'я в першу чергу потребує особливої уваги на це. Суспільство і держава зацікавлені в тому, щоб процес опанування культурою здоров'я був цілеспрямованим і ефективним для різних верств громадян, мають перспективи для подальшого розвитку.

Об'єднавши валеологічний, свого часу сформований М. Амосовим, підхід спрямований на формування, підтримання і розширення зони здоров'я та педагогічний підхід що спирається на сучасні педагогічні інновації, технології ми акцентуємо увагу на принципі, основною ідеєю якого є людина і її здоров'я як частина екосистеми.

Вже давно доведено, що здоров'я людини має пряму залежність від природних аномалій та впливів, які можуть мати наслідки передчасної захворюваності та смертності. Політика здоров'язбереження стала окремим предметом дослідження, тому фахівці освіти повинні звертатись до даної тематики з проведенням досліджень міждисциплінарного характеру. В. Морозова, Л. Лаврова, В. Музирова, В. Савченко визначають здоров'язбережувальну освіту як стратегічний напрям реалізації державної політики [12, с. 132].

Термінове переосмислення проблем сьогодення, формування власного наукового погляду на збереження здоров'я, ставлення до природи, як складової людського життя, повинно бути покладене в стратегію виживання та реалізовуватися на всіх етапах освітнього процесу та у всіх ланках соціуму.

Погляд на людину, як основний об'єкт екосистеми у біосфері потребує застосування здоров'язбережувального навчання, поєднаного з вихованням та має бути відображене і забезпечене у обов'язкових освітніх компонентах.

На жаль Екологія та Валеологія – вилучені з освітнього процесу як обов'язкові освітні компоненти. Вивчення їх надає можливості формування не тільки природоохоронних але й практичних знань та умінь збереження власних ресурсів організму. Прогресивне суспільство, про яке ми мріємо можливе тільки у гармонійному розвитку біосфери (людина разом з навколишнім середовищем). Визначальна роль в забезпеченні розв'язання завдань екологічної та здоров'язбережувальної освіти належить майбутнім педагогам, що осмислили процеси взаємодії природи та суспільства і сформуvalи екологічне мислення та здоров'язбережувальну культуру [13, с. 125].

1. Антонова О.С., Поліщук Н.М. (2011) Здоров'язберігаюча компетентність особистості як наукова проблема (аналіз поняття). *Вища освіта у медсестринстві:*

Збірник наукових праць

проблеми і перспективи: зб. статей всеукраїнської науково-практичної конференції. 10-11 листопада 2011. Житомир: Полісся. С. 27-31.

2. Валеологічна освіта та виховання: сучасні підходи, доступність і шляхи їх розвитку в Україні: Збірник науково-практичних статей / За заг. ред. В.М.Оржеховського. К.: Майстер, 120с.

3. Грабовський О.В. Вплив екологічних факторів довкілля на духовне і фізичне здоров'я людини. URL: <http://www.zakinppo.org.ua/kafedri/kafedra-prirodnichomatematichnoi-osviti-ta-informacijnih-tehnologij/226-2010-06-24-09-25-13>.

4. Горащук В.П. (2004). Теоретичні та методичні засади формування культури здоров'я школярів: дис.... доктора. пед. наук: 13.00.01 Харків. 414 с.

5. (2019). Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія / за заг. ред. Л.М.Рибалко. Тернопіль : Осадца В.М. 400 с.

6. Ільченко В. (2014). Цінності освітньої моделі «Довкілля»у світлі педагогіки Макаренка А.С. *Витоки педагогічної майстерності. Сер.: Педагогічні науки.* Вип. 13. С. 12-16.

7. Кліматичний саміт ООН: Тепер починаються жорсткі переговори. URL: <https://p.dw.com/p/1HhAT>

8. Плаксієнко І.Л. (2018). Екологія людини: особистісна складова: монографія/І.Л. Плаксієнко. Полтава : Смірнов А. Л. 212 с.

9. Хроленко М.В., Мегем О.М. Формування екологічної свідомості майбутніх учителів початкових класів як соціально-педагогічна проблема. URL: <https://www.sworld.education/simpoz10/17.pdf>

10. Кучірко О.Я. Екологічне громадське здоров'я: стан, проблеми та перспективи. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/12217/1/Kuchirko.pdf;jsessionid=E46350A3A003533403EF5AC2827B194C>.

11. Кульчицький В.Й., Кульчицька Т.В. (2013). Формування культури здоров'я – один із головних аспектів виховання особистості. *Філософія, методологія, психолого-педагогічні аспекти формування культури здоров'язбереження : збірник тез науково-методологічного семінару кафедри філософії та суспільних дисциплін ТДМУ імені І. Я. Горбачевського.* Тернопіль: Вектор. 60 с.

12. Морозова В.В., Лаврова Л.В., Музирова В.О., Савченко В.А. Методичні рекомендації: Стратегічні напрямки здоров'язбереження в навчальних закладах Дніпропетровщини. URL: <https://sites.google.com/site/kafedrakulturizdorova/publikacie>

13. Миздренко О.М. Питання екологічної безпеки у підготовці фахівців у галузі фізичного виховання. *Збірник наукових праць за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Економіка природокористування: стан, проблеми, перспективи» (ЕПК – 2016), м. Ірпінь, 29 березня 2016 р.* Ірпінь: УДФСУ, С. 122-127. 2016. <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/doc/345>

14. Spivak M.V. Public transformations and threats to the health of humanity. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences.* № 11-12 2014 (November-December), Austria, Vienna. 2014. P. 156-159.